

ВІДГУК

опонента доктора юридичних наук, старшого наукового співробітника Назимка Єгора Сергійовича на дисертацію Кучера Василя Михайловича «Запобігання незаконному заволодінню вогнепальною зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами», поданої на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»

Актуальність теми. Одним із найважливіших завдань, що постає перед правоохоронними органами України, є запобігання незаконному поводженню з вогнепальною зброєю, боеприпасами, вибуховими речовинами і вибуховими пристроями, а також злочинам, що вчинюються із застосуванням названих предметів. З початку військової агресії РФ в Україні значно збільшилась кількість злочинів, пов'язаних із вбивствами, нанесенням тілесних ушкоджень, бандитизмом, захопленням та викраденням транспортних засобів, зокрема диверсіями, терористичними актами тощо. При цьому значно ускладнилися способи, технічні засоби, знаряддя вчинення злочинів. Слід зазначити, що за експертними оцінками кількість незареєстрованої вогнепальної зброї в Україні на руках українців становить 400 тисяч, а у місцевій пресі можна натрапити на дані про три і навіть п'ять мільйонів одиниць. Такі цифри – вже наслідок незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами.

У 2014 році Російською Федерацією (РФ) проти України розпочато військову агресію, результатом якої стали неправомірною окупація Автономної Республіки Крим, здійснення збройного вторгнення на територію Донецької та Луганської областей. У зв'язку з цим у тому ж році започатковано антитерористичну операцію, спрямовану на протидію діяльності незаконних російських і проросійських збройних формувань, а з травня 2018 року таку операцію Законом України «Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях» (2018) було переформатовано в операцію Об'єднаних сил (ООС). Зазначені події негативно вплинули на стан справ у сфері легального обігу зброї, збільшили масштаби тіньового ринку зброї.

Тому дослідження проблем запобігання незаконному заволодінню вогнепальною зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами є актуальним, необхідним та своєчасним.

Актуальність роботи підкреслюється й тим, що обрана тема дослідження відповідає як *загальнодержавним, так і відомчим пріоритетам* стосовно забезпечення національної безпеки та протидії злочинності. Дисертація ґрунтується на положеннях Переліку пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2015 – 2019 років, затвердженому Наказом МВС України від 16.03.2015 № 275, Національній стратегії у сфері прав людини, затвердженої Указом Президента України від 25 серпня 2015 р. № 501/2015 та Плану дій з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на період до 2020 року, затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2015 р. № 1393-р, а також є складовою плану науково-дослідної роботи кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права Національної академії внутрішніх справ.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Наукові положення, висновки і рекомендації, сформульовані дисертантом, у своїй більшості є обґрунтованими і переконливими. Автором використано значну кількість вітчизняних та зарубіжних літературних джерел, законодавчі та підзаконні нормативно-правові акти України. Список використаних джерел складає 201 найменування.

Дисертант здійснив своє дослідження спираючись на емпіричну базу, яка включає в себе анкетування 213 співробітників правоохоронних органів, вивчення матеріалів 47 архівних кримінальних проваджень за ст. 262 КК України, статистичних відомостей Офісу Генерального прокурора «Єдиний звіт про кримінальні правопорушення» та «Єдиний звіт про осіб, які вчинили правопорушення» за 2016-2020 рр., а також відомостей Державної судової адміністрації України. Уміле використання широкого спектру сучасних методів наукового пошуку також позитивно вплинуло на ступінь обґрунтованості сформульованих дисертантом висновків і рекомендацій.

Достовірність і новизна наукових положень, висновків і рекомендацій. Комплексне опрацювання та систематизація відомостей з наукових джерел і норм права в їх генезисному та порівняльно-правовому аспектах дало можливість В.М. Кучеру сформулювати своє бачення наукової проблеми та розробити власні наукові положення, висновки і рекомендації, що відзначаються достовірністю та характеризуються науковою новизною.

До найбільш вагомих наукових положень дисертації, що характеризуються новизною або її елементами, на думку опонента, слід віднести такі:

1) *вперше* – визначено поняття незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами як одна з чотирьох альтернативних дій з викрадення, привласнення, вимагання вогнепальної зброї (крім гладкоствольної мисливської), бойових припасів, вибухових речовин, або заволодіння ними шляхом шахрайства; запропоновано класифікацію способів вчинення незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами, а саме виділено: (1)

викрадення, вимагання та інші способи незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами у зв'язку зі злочинною діяльністю винної особи (для подальшого вчинення злочинів за допомогою цих предметів); (2) викрадення, вимагання та інші способи незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами з метою подальшого збуту цих предметів пересічними злочинцями, тобто вчинені загальним суб'єктом злочину; (3) викрадення, вимагання та інші способи незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами з метою подальшого збуту цих предметів службовими особами шляхом зловживання своїм службовим становищем; (4) «випадкові» викрадення, вимагання та інші способи незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами у зв'язку з вчиненням крадіжки чи іншого злочину проти власності, коли винна особа не знала про наявність цих предметів та умисел на незаконне заволодіння ними виник вже під час вчинення іншого злочину; розроблено типізацію осіб, що вчиняють незаконні заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами, зокрема, виділено такі їх групи: професійні злочинці; спеціальні суб'єкти аналізованих кримінальних правопорушень; загальні суб'єкти аналізованих кримінальних правопорушень; випадкові злочинці;

2) *удосконалено* – аналіз рівня, структури, динаміки та географії цих злочинів, зокрема, виявлено тенденції зниження кількості зареєстрованих незаконних заволодінь вогнепальною зброєю, вибуховими речовинами, бойовими припасами; пропозиції низки напрямків комплексної системи заходів щодо підвищення ефективності запобігання аналізованим злочинним проявам на загальносоціальному та спеціально-кримінологічному рівнях, у тому числі заходи загальної та індивідуальної превенції та напрямки удосконалення взаємодії правоохоронних органів у запобіганні цим злочинам;

3) *дістали подальшого розвитку* – наукове обґрунтування необхідності застосування комплексного підходу у запобіганні незаконному заволодінню вогнепальною зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами, що передбачає усунення виявлених детермінант цих злочинів та індивідуальну профілактичну роботу з певним колом осіб; пропозиції щодо організації взаємодії між правоохоронними органами та державними та недержавними установами і організаціями щодо питань запобігання незаконному заволодінню вогнепальною зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами; перелік причин та умов, що детермінують незаконне заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами на сучасному етапі в Україні.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що викладені в роботі висновки і пропозиції можуть бути використані в: – законотворчій діяльності – для удосконалення чинного законодавства у галузі запобігання незаконному заволодінню вогнепальною зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами; правозастосовній діяльності – для прийняття оптимальних і ефективних рішень щодо запобігання незаконному

заволодінню вогнепальною зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами; науковій роботі – як матеріали для подальшої розробки загальних і спеціальних питань; освітньому процесі та науково-дослідній діяльності – при викладанні навчальних дисциплін «Кримінологія», «Профілактика злочинів», а також у теоретичному розробленні в межах реалізації тем наукових досліджень «Актуальні питання протидії злочинності на сучасному етапі розвитку української держави».

Апробація результатів дослідження. Основні положення та висновки дисертації оприлюднені автором у виступах на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях та круглих столах: «Кримінологічна теорія та практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення» (Київ, 21 квіт. 2018 р.); «Актуальні питання кримінально-виконавчого законодавства та практики» (Київ, 29 берез. 2018 р.); «Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення» (Київ, 22 берез. 2019 р.); «Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення» (Київ, 28 трав. 2020 р.); «Модернізація та сучасні українські та світові наукові дослідження» (Львів, 29 трав. 2020 р.).

Оцінка змісту дисертації. Автор правильно визначає мету дослідження і відповідно до неї визначає завдання дослідження: вивчити стан наукового та нормативного розроблення проблем запобігання незаконному заволодінню вогнепальною зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами; розглянути запобігання незаконному заволодінню вогнепальною зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами як об'єкт кримінологічного дослідження та визначити методологію його вивчення; дослідити розвиток законодавства про кримінальну відповідальність за незаконне заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами в Україні та зарубіжних країнах; вивчити стан, динаміку та структуру незаконних заволодінь вогнепальною зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами; здійснити кримінологічну характеристику осіб, які вчиняють незаконні заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами; проаналізувати кримінологічні детермінанти незаконних заволодінь вогнепальною зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами; визначити перспективи підвищення ефективності загальносоціального запобігання незаконному заволодінню вогнепальною зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами; надати пропозиції щодо удосконалення діяльності із запобігання незаконному заволодінню вогнепальною зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами на спеціально-кримінологічному рівні; запропонувати заходи вдосконалення взаємодії правоохоронних органів у запобіганні незаконному заволодінню вогнепальною зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами.

Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, які містять 9 підрозділів, висновків, списку використаних джерел (201 найменування) та 5 додатків. Повний обсяг роботи становить 220 сторінок, із них основного

тексту – 159 сторінок, список використаних джерел – 22 сторінки, додатки – на 10 сторінках.

У *вступі* обґрунтовано вибір теми дослідження, висвітлено ступінь вивчення проблеми і зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами; визначено мету й завдання, об'єкт і предмет дослідження; розкрито наукову новизну і практичне значення отриманих результатів; подано інформацію про апробацію результатів дослідження, структуру та обсяг дисертації.

У *Першому розділі «Теоретико-методологічні засади дослідження запобігання незаконному заволодінню вогнепальною зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами»* визначено методологію та предмет кримінологічного дослідження запобігання незаконному заволодінню вогнепальною зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами. Зауважено, що методологія дослідження окремих аспектів запобігання незаконному заволодінню вогнепальною зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами передбачає вивчення наукового підґрунтя, комплексу методів, методик, засобів отримання нових знань. Крім того, виділено три основних завдання кримінологічного дослідження. Перше полягає у вивченні кількісних та якісних показників цього виду злочинності (стан, рівень, структура, динаміка, характер, географія злочинності). Розв'язання цього завдання уможливило розв'язання другого – вивчення причин злочинності у галузі незаконного обігу зброї. Третє завдання полягає в дослідженні системи здійснюваних у боротьбі зі злочинністю заходів з метою встановлення ефективності діяльності правоохоронних органів у запобігання незаконному заволодінню вогнепальною зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами. Кримінально-правовий аналіз незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами містить в собі кримінально-правову характеристику цих злочинів (характеристика об'єкта, об'єктивної сторони, суб'єкта, суб'єктивної сторони цих злочинів), а також аналіз застосування кримінальної відповідальності до осіб, що вчинили вказані правопорушення.

Другий розділ «Кримінологічна характеристика незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами» присвячений кримінологічній характеристиці незаконних заволодінь вогнепальною зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами. Для аналізу кількісних, якісних та кількісно-якісних показників незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами розглянуто різноманітні статистичні відомості.

Досліджуючи загальні тенденції незаконного обігу зброї в нашій країні, звернуто увагу на зростання латентності цієї злочинності та збільшення впливу суспільно небезпечних наслідків цього виду кримінальних правопорушень.

Особа злочинця розглянута як сукупність соціальних та соціально значущих властивостей (поглядів, здібностей, інтересів, потреб, моральних переконань і т.п.), відносин, що характеризують конкретну особу, яка вчинила

незаконне заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами, у поєднанні з позаособистісними зовнішніми умовами та обставинами – властивостями, відносинами навколишнього середовища.

В дисертації наведено типізацію осіб, які вчинили незаконне заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами. Детермінанти незаконних заволодінь вогнепальною зброєю, вибуховими речовинами, бойовими припасами класифіковано за критерієм характеру цих детермінант. Виділено фактори економічного, соціального, соціально-культурного, політико-правового характеру.

Третій розділ *«Заходи запобігання незаконному заволодінню вогнепальною зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами»* присвячений системі заходів запобігання незаконному заволодінню вогнепальною зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами. Ці заходи розглянуто на трьох рівнях: загальносоціальному, спеціально-кримінологічному та індивідуальному.

До загальносоціальних заходів віднесено широку сферу економічних, політичних, ідеологічних, культурних, побутових та інших заходів, спрямованих на вирішення завдання усунення причин і умов злочинності. Спеціально-кримінологічні заходи запропоновано розділити на три напрямки: виявлення обставин, які можуть обумовлювати вчинення незаконних заволодінь вогнепальною зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами злочинів; запобігання кримінальним правопорушенням, які реально можуть бути вчинені; припинення таких кримінальних правопорушень та попередження рецидиву. В межах цих напрямків повинна проводитися індивідуальна профілактика незаконних заволодінь вогнепальною зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами.

Дискусійні положення та зауваження щодо дисертації. Позитивно в загальному оцінюючи зміст рукопису дисертації, слід відзначити наявність у ньому ряду дискусійних питань, нечіткість і недостатню переконливість обґрунтування окремих положень, міркувань та висновків актора, зокрема:

1) не зважаючи на те, що тема дисертації з точки зору захисту суспільних відносин, громадської та навіть національної безпеки є вельми актуальною, як на мене, дисертант не в повній мірі впорався із презентацією актуальності дослідження у вступній частині дисертації. Це пов'язано із тим, що у вступі дисертант наводить певні статистичні відомості з облікованих кримінальних правопорушень за статтею 262 КК України виключно за 2018 рік, 2019 рік та 8 місяців 2020 року. З урахування військової агресії РФ проти України, переконаний, що слід було у презентаційній частині дисертації вказати на статистичні дані починаючи з 2012 року з акцентуванням динаміки та рівня вчинення досліджуваного кримінального правопорушення з 2014 року.

2) не можу погодитись з дисертантом у коректності формулювання частини завдання дослідження як «визначити стан ... нормативного розроблення...» (с. 23). *Що таке «нормативне розроблення»? Є нормативне*

забезпечення, регулювання, яким властиві стан, якість, ефективність застосування (реалізації) тощо. Однак, дисертант визначає саме таку частину завдання поряд із науковим розробленням, присвятивши розділ 1.1 саме цим питанням (с. 29-45). На цій основі він будує і певні висновки дослідження (с. 181-182). У зв'язку із цим, змушений звернутись до дисертанта з пропозицією роз'яснити – що ж таке «нормативне розроблення»?

3) також виникають застереження з приводу формулювання наукової новизни дисертації. Як зазначає автор, «наукова новизна роботи полягає в тому, що дисертація присвячена актуальним питанням, пов'язаним із запобіганням незаконному заволодінню вогнепальною зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами. Сьогодні шкода від цих злочинів не викликає сумніву, а тому виникає нагальна потреба у розробці низки сучасних теоретичних положень, практичних рекомендацій та пропозицій, які будуть мати значення для науки і практики запобігання цим явищам» (с. 25). Є влучне українське прислів'я з цього приводу: «Вміла готувати, та не вміла подавати». Це саме стосується такого формулювання наукової новизни. У роботі є ґрунтовні теоретичні напрацювання, містяться конкретні поради із запобігання кримінальним правопорушенням, передбаченим ст. 262 КК України. Тому під час захисту очікую від дисертанта оновленого визначення наукової новизни проведеного ним дослідження;

4) на с. 27 дисертант зазначає, що ним надано «кримінально-правову характеристику незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами, а саме досліджено елементи цих характеристик та проаналізовано аспекти кримінальної відповідальності за ці злочини». Підґрунтям цього положення є матеріал, викладений у підрозділі 1.3 дисертації «Кримінальна відповідальність за незаконне заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами» (с. 62-76). У цьому підрозділі висвітлюються різнобічні історичні аспекти, презентуються компаративістські надбання (с. 62-73). А питання кримінально-правової характеристики стосуються основного, додаткового та безпосереднього об'єкту (с. 73), об'єктивної сторони (с. 73), предметів (с. 73-74), суб'єкта (с. 75), суб'єктивної сторони (с. 75) без детальної характеристики названих елементів. Тому прошу дисертанта деталізувати кримінально-правову характеристику досліджуваного ним суспільно-небезпечного діяння;

5) як на мене, у роботі не вистачає висвітлення питань віктимологічної характеристики жертв злочинів, пов'язаних із викраденням, привласненням, вимаганням вогнепальної зброї, бойових припасів, вибухових речовин чи радіоактивних матеріалів тощо. Якщо щось крадуть, чимось незаконно заволодівають, то є особи (фізичні або юридичні), у кого це вкрали, хто мав законне право володіти ними. До того ж, віктимологічна характеристика могла бути презентована у двох аспектах: конкретна персоніфікована жертва та неперсоніфікована жертва (громада, спільнота, суспільство у цілому);

6) можна також висловити окремі теоретико-методологічні зауваження до дисертації та побажання її авторці: а) вважаємо неприпустимим у вступній частині дисертації використання таких зворотів, як «Виникає слухне

запитання: чи справді простежується тенденція зниження кількості вчинюваних злочинів цієї категорії? Навряд чи ...» і далі за текстом (с. 23); б) не вистачає презентації емпіричної бази дослідження у додатках, які мали б містити аналітичні довідки за результатами опитування, проєкти методичних рекомендацій для правоохоронних органів із запобігання цим видам кримінальних правопорушень; в) ні в кого не знайдеться заперечень того факту, що практичне значення одержаних результатів необхідно підкріплювати відповідними актами впровадження. У першу чергу це стосується діяльності державних органів (наприклад, акт впровадження Комітету з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності Верховної Ради України тощо); д) також, бажано основні здобуті результати та висновки дисертаційного дослідження підкріплювати не тільки якісно-кількісними показниками здобутих результатів, але й обґрунтувати їх достовірність і висловити рекомендації щодо їх використання у практичній діяльності правоохоронних й судових органів.

Зазначені зауваження носять дискусійний характер, відображають власну наукову позицію опонента і можуть слугувати підставою для наукової дискусії під час прилюдного захисту дисертації. Зазначені зауваження не впливають на загальну позитивну оцінку праці здобувача.

Висновок щодо відповідності дисертації встановленим вимогам (повнота викладу дисертації в опублікованих працях; виконання вимог академічної доброчесності). Основні положення дисертації з належним ступенем повноти були відображені у наукових статтях, підготовлених та опублікованих дисертантом, кількість і якість яких відповідає вимогам щодо публікацій, зарахованих за темою дисертації.

Аналіз тексту дисертації Кучера Василя Михайловича «Запобігання незаконному заволодінню вогнепальною зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами» свідчить про відсутність порушень автором вимог академічної доброчесності. У роботі наявні посилання на джерела інформації у разі використання ідей, тверджень і відомостей; дотримано вимоги норм законодавства про авторське право; надано достовірну інформацію про результати наукової діяльності; використано методики дослідження та джерела інформації. У роботі не виявлено ознак академічного плагиату, фабрикацій чи фальсифікацій.

Викладені в дисертації рекомендації та конкретні пропозиції щодо удосконалення практики кримінальної відповідальності за кримінальні правопорушення з ознакою завідомості є теоретично обґрунтованими та аргументованими.

Тема дисертації є актуальною, сформульовані автором висновки та рекомендації є достатньо аргументованими, характеризуються науковою новизною та мають значення не лише для науки кримінального права, а й для правозастосовної практики.

Дисертація написана грамотною юридичною мовою, оформлена відповідно до вимог, що ставляться до такого роду праць та відповідає науковій спеціальності, за якою здійснене дослідження.

ЗАГАЛЬНИЙ ВИСНОВОК:

Дисертація **Кучера Василя Михайловича «Запобігання незаконному заволодінню вогнепальною зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами»**, подана на здобуття наукового ступеня доктора філософії з галузі знань **08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»**, є самостійною завершеною науковою працею, містить нові науково обґрунтовані результати проведених досліджень, які розв'язують конкретне наукове завдання, що має істотне значення для науки кримінального права, відповідає вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. № 261 (зі змінами від 03 квітня 2019 р. № 283), Вимогам до оформлення дисертації, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 р. № 40 (зі змінами від 31.05.2019 р. № 759), та пп. 9–12 Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 06 березня 2019 р. № 167, а її автор **Кучер Василь Михайлович** заслуговує присудження ступеня **доктора філософії** з галузі знань **08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»**.

Офіційний опонент:

**Перший проректор
Донецького юридичного інституту МВС України,
доктор юридичних наук,
старший науковий співробітник**

Є.С. Назимко